

MACHIAVELLI-WEBER PERSPEKTİFİNDE SİYASAL LİDERLİK ETİĞİ

Namık Kemal ÖZTÜRK*

Özet: Bu çalışmada temel olarak siyasal liderlik etiği üzerinde durulmaktadır. Siyasi veya yönetsel etik bakımından teleolojik etik ve deontolojik etik iki ana temeli oluşturur. Gerek Machiavelli gerekse Weber bu açıdan teleolojik etiğin önemli temsilcileri arasında yer alır. Birbirlerinden farklı dönemlerde yaşamış olmalarına rağmen siyasetçilerin davranışlarının nasıl olması gerektiği konusunda aralarında ilginç benzerlikler vardır. Siyasetin değişken doğası, siyasetçilerin bu değişken ortamda nasıl hareket etmeleri gerektiği, bazı durumlarda siyasetçilerin önemli etik ikilemlerle karşı karşıya kalabilecekleri ve şiddetli bir yöntem olarak hangi durumlarda sınırlı olarak kullanacakları gibi hususlarda aralarında önemli benzerlikler vardır. Her iki düşünür de siyasetçilerin belli derecelerde ve zorunlu kalmaları halinde ahlaki serbestiye sahip olmaları gerektiğini kabul etmişlerdir.

Gerçekten de özellikle uluslararası politikada ülke çıkarları her zaman iyi ve kötü arasında birinin seçilmesine imkan vermez. Bazen çok sayıda kötü arasında tercih yapma durumuyla karşılaşılabilir. İşte bu gibi durumlarda "ehveni şer-i" tercih etmek ahlaki bakımdan problemlidir olsa da politik bakımdan gereklidir. Aksi takdirde kararsızlık gibi çok daha büyük politik sorunlarla karşılaşma ihtimali vardır.

Anahtar Sözcükler: Siyasi liderlik etiği, teleolojik etik, etik ikilemler, Machiavelli, Weber, zorunluluk ahlaki, sorumluluk ahlaki, kismet (şans), irade.

GİRİŞ

Siyasal ahlak, sürekli canlılığını koruyan bir tartışma konusu niteliğindedir. Son zamanlarda dünyada güncellik kazanmasının nedeni, ABD'nin Irak'a yönelik sözde demokrasi getirmeye dönük politikaların yoğun bir şekilde sorgulanmasıdır. Ülkemizde ise siyasal etik tartışmaların yoğunlaşmasında bu etkenin yanı sıra siyasetçilerin "yolsuzluk" olaylarında adlarının sıkça geçmesi ve ülkenin uzun bir süreden beri "kötü yönetilmesi" olgusunun da katkısı vardır.

Siyasal veya yönetsel etik bakımından iki ana yaklaşımın olduğu genel olarak kabul edilir. Bunlardan birincisi teleolojik, diğeri ise deontolojik etikdir. Machiavelli ve Weber teleolojik etiğin iki ana kolundan biri olan egoizm akımı-

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi İİBF. nkozturk@mu.edu.tr

nın önemli temsilcileri arasında yer alırlar.¹ Deontolojik etik ise Kant ile birlikte anılır.

Bu çalışmada siyasi liderlik etiğinin teleolojik perspektiften genel bir çerçevesini çizebilmek amaçlanmaktadır. Yolsuzluğun etik bir ihlal olarak kabul edilmesi normal bir durumdur. Ancak “kötü yönetim” konusunda aynı şey söylebilir mi? Daha açık sormak gerekir ise siyasetçilerin ülkeyi kötü yönetmeleri etik ihlal olarak görülebilir mi? Bu soruya cevap bulabilmek için belirtilen çerçeve içerisinde önemli bir yere sahip olan Machiavelli-Weber çizgisinin siyasal ahlaka yaklaşımının açık olarak ortaya konması gerekir. Bu bakımdan önce Machiavelli’nin etiğe bakışı, ardından Weber’in yaklaşımı ortaya konarak karşılaştırma yapmaya uygun bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

MACHIAVELLI’NİN ETİĞE BAKIŞI VE LİDERLİK

Devletin birinci önceliği kendi varlığını korumak ve ardından vatandaşlarının özgürlüğünü güvence altına almaktır. Bu amacı sağlayabilmek için devlet zorunlu gördüğü araçları kullanabilir: Bir ülkenin güvenliği konusunda karar almak gerektiğinde adalet veya adaletsizliğe, kibarlık veya kabalığa, övülmeye veya küçük düşürülmeye dikkat edilmez. Aksi yönde bir hareket ülkenin bağımsızlığını koruyabilmesini zorlaştırır (Machiavelli, 1983: 15) Ancak, belirtmek gerekir ki Machiavelli bu zorunluluk araçlarının kullanılmasını sınırlı durumlarda kabul etmektedir (Harris, 2001: 1137).

Siyasetin her zaman geçerli olan ölçüsü başarıdır. Siyaset, düzen kurmak, kurulu düzeni sürdürmek veya değiştirmek boyutunda başarı ölçüsüyle sınırlanmaktadır. Bu bakımdan siyasi eylemin ahlak ölçülerine ve din temelli ilkelere uyup uymaması önemli değildir. Bu yönüyle siyaset, “zaman ve zeminin bir arada vazettiği koşulların” (fortuna) ve bu koşulların kendine özgü hedefleri doğrultusunda dizginleyebilen “bireysel irade”nin (virtü) birlikte tayin ettikleri bir faaliyet alanı olmaktadır (Oktay, 1998: 482).

Machiavelli’nin genel olarak, siyasetin kendine özgü, ahlaki değerlendirmelerden bağımsız doğasını ortaya koymaya çalıştığı söylenebilir. Siyasi liderlik bakımından üzerinde durduğu temel nokta başarıdır. Oysa Machiavelli’nin yaşadığı ortaçağ Hıristiyan düşüncesinde siyaset, din temelli ahlaki amaçlara hizmet etme konumundaydı ve liderler ahlaki ilkelere bağlı olup olmamasına göre değerlendirilmekteydi. Bu açıdan Machiavelli’nin yaklaşımı tamamen farklı ve yeni bir yaklaşım olarak görülebilir (Oktay, 1998: 482).

¹ Ancak bütün görüşlerinin tamamen egoizme bağdaştığını söylemek zordur. Egoizmin mantıki yetersizliği bu düşünürlerin fiilin kişisel sonuçlarından (egoizm) herkes için sonuçlarına (faydacılık) doğru yönelmelerine neden olmuştur (Chandler, 1994: 147).

Tarih ve İktidarın Dalgalılığı Teorisi

Zaman değiştiğinde devletlerin talihleri (fortune) de değişir. Bunu özellikle küçük bölgelerde (province) görmek mümkündür. Bu bölgeler maruz kaldıkları değişiklikler karşısında önce düzenden kargaşaya geçerler ve ardından tekrar bir devlet düzeni ortaya çıkar (Machiavelli, 1960: 204). İrade meydana gelecek değişikliklerle baş edebilmelidir. Ancak bazı değişiklikler bireyin ve toplumun bir bütün olarak iradelerinin (virtu) dejenere olup bozulmalarına yol açabilir.

Her hangi bir siyasal düzen veya siyasal durum kendiliğinden var değildir. Her siyasi durumun ve düzenin tarihi zemininde “fortuna” ve “virtü”nün birlikte oluşturdukları eylemler dizisi bulunur. Benzer şekilde hiçbir “siyasi durum”, kalıcı ve “ebedi” de değildir. Siyasi oluşumlar ve yapılanmalar her zaman değişebilir. Bütün zamanlarda geçerli evrensel, herkese örnek olabilecek “mükemmel” bir siyasetten söz etmek mümkün değildir (Oktay, 1998: 482). Aynı şekilde siyaseti her şeyin çaresi olarak görmek de yanlıştır. Diğer toplumsal faaliyet alanları gibi siyasetin de belli sınırları vardır. Her sorunu siyasetle çözüme kavuşturmak mümkün değildir. Bu bakımdan Machiavelli'nin ahlaki yaklaşımını toplum ve siyaset gerçekleri arasında azami yarar sağlama gayreti olarak ifade etmek yanlış olmaz. Siyasetin işlevi, toplumun türdeş olmayan yapısından kaynaklanır. Herkesin aynı olduğu bir toplum düşünülemez. Bu nedenle siyasetin temelde işlevi bu farklılıklara belirli bir düzen getirebilmektir. Bu düzeni sağlarken mümkün olan azami faydanın nasıl elde edileceği üzerinde durmak önem taşır.

Machiavelli temel olarak iki tür hükümet biçiminin gerekli olduğuna inanır. Bunlardan birincisi toplumsal bozulma dönemlerinde düzenin bireysel veya bir prens tarafından sağlanması, diğeri ise istikrar dönemlerinde düzenin halk tarafından oluşturulması (cumhuriyet). Devletlerin bozulma ve istikrar dönemlerine özel önem veren Machiavelli özellikle bozulma dönemlerinde devlet düzenini hakim kılmak için mevcut kanun ve kurumların önemli değişikliklere ihtiyaç gösterdiğine inanmaktadır. Bu değişiklikleri gerçekleştirmenin tek yolu ise devletin başına bir kişinin getirilmesidir: İşte o Prenstir (Machiavelli, 1983: 132).

Aristo'nun hukuk ve adaletten saptığında hayvanların en kötüsünün insan olduğu görüşünü kabul eden Machiavelli, bu nedenle prensin görevinin hukuk düzenini tesis etmek olduğunu söyler. Prens, istikrarı sağlamak için gerekli önlemleri almalıdır. Bu önlemler içinde sadece belli amaçlar için acımasız, çok katı araçlar kullanabilir. Yaygın inancın aksine Machiavelli hiçbir zaman tiranlığı desteklemez. Örneğin istediği her şeyi yapmak isteyen prensi akıl hastası (deli/kaçık) olarak nitelendirmektedir (Machiavelli, 1983: 257).

Prens rolü geçicidir; onun yapması gereken kendini işin dışında tutabilmektir. Uygun yasa ve kurumlar oluşturulduğunda, halkın iradesi sağlama alındığında ve bunları hayata geçirecek iyi düzenlemeler yapıldığında ... devlet artık

bunları sürdürmek için bir kişinin iradesine ihtiyaç duymayacaktır (Machiavelli, 1960: 156) Bu şekilde devletin yönetim şekli onun en iyi yönetim olarak gördüğü cumhuriyet olacaktır. Çünkü cumhuriyet en büyük fazilet ve onur anlamına gelir ve halk burada hiyerarşiden uzak kalır (1983: 256).

Bununla birlikte Machiavelli insanların hiçbir zaman sahip oldukları şeylerle yetinmeyeceklerine de inanır; onların hırsları bozulmanın yayılmasına neden olacak ve devlet tekrar başlangıçtaki gibi dalgalanmaya geçecektir. Machiavelli çoğunlukla iyi yasalar ve kurumlardan bahsettiği ve daha fazla açıklayıcı bilgi vermediği için, kafasındaki sistem hakkında yorum yapabilmek zordur.

Virtue - Fortuna ve Moralite

Virtu ve Fortuna kavramlarına Machiavelli'nin çalışmalarında sıkça rastlanmaktadır. Machiavelli iyi bir yönetim için bu kavramların altını özenle çizmektedir. Virtu, canlılık, hayatîyet ve yüreklilik şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca kavram olarak içten gelen, yüce bir amacı gerçekleştirebilmek için asi güçlerle ve zıt muhalefetle baş edebilme gücü veya iradesi olarak da anlaşılabilir (Wood, 1965: 15). Ayrıca virtu bireylerde olabileceği gibi devletlerde de olabilir. Bu civic (vatandaşlıkla ilgili) virtu'nun muhtevasında bir çok unsur vardır: Dengeli bir anayasa; güçlü askeri bir organizasyon; akıllıca planlanmış bir genişleme; din ve kanunlara saygı ve her şeyden öte...özgürlük (Anglo, 1960: 102). Fortuna ise daha basit bir anlama sahiptir; temel olarak şans, talih veya kismet anlamına gelir. Machiavelli koşulların, şansın veya talihin bizim hareketlerimizde sınırlayıcı bir etkisinin olduğuna inanmakta ancak bunların bizim kaderimizi belirlemede yeterli olmadığını ifade etmektedir. Prens adlı eserinde talih (kismet) ile bir ırmağı karşılaştırmaktadır; ırmak zaman zaman sessizlik içinde akıp gitmektedir, ama sel olduğu zaman etrafındakilere zarar verir. Ancak meydana gelebilecek sele karşı koruyucu duvar çekilerek ve drenaj kanalları açılarak önlem alınabilir.

Kismet/talih (fortuna) ile baş edebilmek için irade (virtu) gerekir. İradeli ve yürekli insanlar kismet/talih gerektirdiği şekilde nasıl hareket edeceklerini bilirler. Başarı, insanların zamana göre hareket etmelerinin sonucunda ortaya çıkar. Başarısızlık ise zamana uygun hareket edilmemesinden kaynaklanır (Machiavelli, 1992: 99) Machiavelli'nin savunduğu davranışlar başkalarına ahlak dışı gelebilir ama bunların sadece sınırlı bazı durumlar için geçerli olduğu unutulmamalıdır. Bu durumlardan en önemlisi ise devletin özgürlüğünün tehdit altında olmasıdır. Aslında Machiavelli'nin desteklediği şey günümüzde adlandırıldığı şekliyle "acil durum yetkileri" olarak belirtilebilir. Bu gibi durumlarda kullanılacak yetkiler, 16. yüzyıl İtalya'sındaki kargaşayı önlemeye uygun olarak düşünmek daha doğru olur.

Machiavelli hiçbir zaman ahlak dışı bir hareketi norm olarak önermemiştir. Ona göre insanlar daima zamanla uyumlu bir şekilde hareket etmelidirler. Bu

kuralı basit olarak ahlaka uyguladığı söylenebilir. Ancak bu, bir kişinin her zaman dürüst davranma konumunda olacağı anlamına gelmez. Fakat genel bir kural olarak yönetici merhametli, sözüne güvenilir, insani, dürüst ve dindar olmalıdır ve bu kişiliklerin gerektirdiği niteliklere sahip olmalıdır (Machiavelli, 1992: 75). Bu yaklaşımın doğal sonucu ise yöneticinin mümkün olduğu kadar ahlaka uygun hareket edeceğidir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Machiavelli'nin yaklaşımını ahlaki veya ahlak dışı olarak basitçe nitelendirmek oldukça zor. Bu açıdan Machiavelli'nin iki tür ahlaki yaklaşımı olduğu değerlendirmesine katılmak gerekir: Kamu ve özel ahlak (Volin, 1960). Bu iki ahlaktan birinin diğerine özde bir üstünlüğü veya önceliği yoktur. Ancak bu iki ahlak anlayışı arasında bir uzlaşmazlık meydana geldiğinde hangisi daha pratik sonuçlar ortaya çıkaracaksa onun tercih edilmesi söz konusudur. Burada pratiğin anlamı şayet zorunluysa kamusal ahlaki tercih etmektir (özellikle devletin bağımsızlığını koruma bakımından) ve kısa dönemde özel ahlakın külfetini üstlenebilmektir.

Machiavelli'nin ortaya koyduğu yaklaşımda amaçların araçları haklı kıldığı şeklinde bir anlayış bulunmamaktadır. Ancak, amaçların araçları zorunlu olarak dikte ettiği bir durumda, tümüyle iyi insan veya tümüyle kötü insan ayırımı yapmanın da bir anlamı yoktur. Machiavelli'nin etik üzerine düşüncelerinde kamusal yön, yoğun bir şekilde vurgulanır ve özel ahlakla fazla ilgilendiği söylenemez. Yöneticiler kesinlikle kamusal ahlaktan ayrılmamalı ve asla kendi çıkarları peşinde koşmamalıdır.

Belirtmek gerekir ki, Machiavelli amaçlara ulaşabilmek için her türlü yöntemin mübah olduğunu savunan bir düşünür değildir, hatta onu ahlaksızlıkla suçlamak da anlamsızdır. Aksine Machiavelli halkının ve ülkesinin refah ve mutluluğunu sağlayamayan lideri etik açıdan eleştirmektedir (Machiavelli, 1998: 117-118). Bu bakımdan onun karmaşık siyasi ahlak anlayışını ortaya koymadan siyasetçilerin davranışlarını etik bakımdan değerlendirmek gerçekten zordur.

Machiavelli, siyasetçilerin özel yaşamlarında mutlak ahlaki izlemeleri gerektiğini söyler (Tataroğlu, 2002: 85). Bu onların başka rollerinin olmadığı anlamına gelmez. Politikacılar kamusal hayatın devam etmesinden ve halkın refahından sorumludurlar. Bunun için rakiplerinin dürüst ve güvenilir olmayan mücadele yöntemleri karşısında mutlak ahlak kurallarına uyma konusunda bazı serbestilere sahip olmaları gerektiğini savunur. Machiavelli'nin ifadesiyle "erdemsizler içinde sürekli erdemli hareket eden kişi zorunlu olarak bunun acısını çeker. Dolayısıyla bir prens iktidarının sürekli olmasını istiyorsa erdemsiz nasıl olunacağını öğrenmelidir" (Machiavelli, 1973: 15). Bu bakış açısına göre bir lider yoğun muhalefet ve problemlerle dolu bir dünyayla etik değerlere bağlı ka-

larak mücadele edemez. Oysa doğal hukuk ve Kantçı ahlak geleneğine göre lider ahlakın gereklerini yapmaktan kaçınmamalıdır.

Siyasi ahlak açısından iyi bir şeyi yapmanın önündeki engelleri şiddet ve hile ile kaldırmaktan başka yol yoksa Machiavelli yöneticilerin bu doğrultuda hareket etmelerini öğütler. Ancak politikacı halkının mutluluğu yerine hiçbir şahsi çıkarını koymamalıdır. Hatta ülkesi için dinden çıkmayı ve aforoz edilmeyi bile göze almalıdır (Tataroğlu, 2002: 84). Ancak burada önemli bir hususu da belirtmek gerekir: “Gerçek vakialar kadar, şayiaların da toplumsal hayatta önemini vurgulayan ve buradan yola çıkarak, iktidara ‘görüntüsüne özen gösterme’yi öneren yazarın, yerleşik ahlak yargılarının siyasette önemsiz olduğunu düşündüğü yargısına varılmamalıdır” (Oktay, 1998: 482). Çünkü ahlak da toplum bakımından bir vakiadır ve onun da siyaset üzerinde etkili olması yadırganacak bir durum değildir.

Siyasi liderler veya iktidar genel kural anlamına gelen yasalar sayesinde, toplumdaki çıkar mücadeleleriyle kendileri arasına mesafe koyabilirler. Liderin bir çıkar grubuna yakınlık duyması diğer gruplarla arasına mesafe koyması ve onları dışlaması anlamına gelir. Oysa bu türden çıkar farklılıklarına karşı ortak ve genel kurallarla hareket, toplumda nispi bir düzen oluşturulması açısından daha güvencelidir (Oktay, 1998: 483).

Machiavelli, siyasi bakımdan iyi bir amacı gerçekleştirmek isteyen politikacı için mutlak ahlak kurallarına sadık kalmak konusunda nispeten negatif bir görüntü sergiler. Siyasetçilerin her zaman mutlak ahlak kurallarından muaf tutulması doğru değildir. Politikacı insan olması nedeniyle temelde mutlak ahlak kurallarına uymalıdır. Ancak, sorumluluk ahlakının dayattığı durumlarda mutlak ahlahtan taviz vermek durumundadır (Tataroğlu, 2002: 83). Siyasetçinin sorumluluk objelerinin halk ve ülke gibi siyaseten kutsal olması, amaçları bakımından bireysel/şahsi ahlahtan feragat etmesini gerektirir. Bazen ülke çıkarları siyasetçilerin bireysel ahlahtan uzaklaşmalarını ve sorumluluklarının gereğini yapmalarını gerektirebilir.

Sevilmekten çok korkulmanın daha önemli olduğunu ileri süren Machiavelli aynı zamanda yöneticilere nefret edilen kişi olmamalarını öğütlemektedir. Amaçlarına ulaşma yolunda politikacının yandaşları sevgi yerine saygı ile daha kolay motive edilebilmektedir (Tataroğlu, 2002: 83). Bundan dolayı yöneticiler, yandaşlarının ve halkın kendilerine saygı duymalarına engel olacak davranışlardan kaçınmalıydılar.

WEBER’E GÖRE POLİTİKACI AHLAKI

Weber’e göre siyasal moralite bürokrat ve vatandaşlardan ayrı olarak siyasal liderlere özgü bir konudur. Gerçek bir demokrasinin vatandaşlarının siyasal kanaat ve işlerinde klavuz olarak moraliteye veya etiğe ihtiyaçları vardır ancak Weber’e göre modern dünyada gerçek bir demokrasi bulmak mümkün değildir.

Onun akademik ve siyasal yazılarında modern demokrasi, vatandaşların liderlerin seçiminde ve görevden ayrılmasında önemli role sahip olduğu ancak onlar göreve geldikten sonra doğrudan etkileme güçlerinin olmadığı oligarşik düzen formları şeklinde bir çeşit siyasal düzen olan “kitle demokrasisi” olarak ifade edilir (Warren, 1988). “Meslek olarak politika”da demokratik yolu seçmiş herhangi bir modern ulusun “liderli demokrasi ve lidersiz demokrasiyi birini seçme durumunda olduğunu” ifade etmiştir. Lidersiz demokrasi ona göre, ya temel çıkarlarca yönlendirilen bürokratik memurların ve parti liderlerince oluşturulan “klik” düzenin kabul edilmesi veya “sorumlu” liderce düzenin sağlandığı bir durumu ifade eder. Sorumlu liderin gücü, oy verenleri mobilize edebilen parti mekanizmasına dayanır. Seçmenler liderlerini gözü kapalı takip ederler. Başka bir ifadeyle seçim, lider ve vatandaşlar arasında değil, sorumlu ve sorumsuz liderler arasındadır.

Modern demokrasilerde vatandaşların nispeten güçsüz konumda olmaları Weber’in üzerinde durduğu konular bakımından çok belirleyici değildir. Ayrıca Weber demokratik değerlerin öncüsü de değildir. Bundan da ötesi o, azınlık yönetiminin kaçınılmaz olduğuna inanan ve ayrıca “güçlü”, “akıllı” ve “karakterli” bir azınlığın her zaman diğerlerinin üzerinde hakimiyet kuracağını ileri süren eski Aristokratik teori ile bağ kuran bir elitisttir. David Beetham’ın ifadesiyle; “halk bir yanda, herhangi bir girişim ve hareketi kendi başına yapamayan, başkalarının kolayca kandırılan pasif obje olarak, diğer yanda ise potansiyel olarak tehlikeli, düzen altında tutulması gereken, rahatsız edici bir fenomen olarak görülmektedir” (Beetham, 1974: 111).

Sorumlu Lider ve Bürokrat Ayırımı

Weber sorumlu siyasi liderlerin etik yaklaşımları konusundaki görüşlerine genel olarak “meslek olarak politika” adlı çalışmasında yer vermiştir. Modern bürokratik devletin temel fonksiyonlarından biri halkı ve onun işlerini rasyonel bir düzene oturtmaktır. Kitle demokrasilerinin yükselmesi bürokratizasyona ihtiyacı gündeme getirmiştir. Bunun temel sonucu ise modern devlette güçlü bir figür olarak bürokratin ortaya çıkmasıdır. Weber’e göre bu bürokratik memurların “güç (iktidar) pozisyonları” temelde uzmanlıklarına ve özel bilgilerine ve imtiyazlı bilgiye ulaşabilme konumları ile bu bilgileri gizli tutmalarına ve gerektiğinde bu bilgileri kullanarak kendilerine diğerleri üzerinde avantaj sağlayabilmelerine dayanmaktadır. Bürokratlar sadece kendi statü ve güçlerini artırma arayışı içinde değildirler, aynı zamanda politik hakimiyetlerini sürdürmek ve ekonomik çıkarlarını da geliştirmek arayışındadırlar.

Yurttaşların aksine, gerçek güce sahip ve politik olarak önemli konumda olan bürokratların ahlakı Weber açısından önemlidir. Ancak Weber bürokratların siyasi liderlere karşı hiçbir zaman sorumlu olamayacaklarına inandığı için, onların gerçek bir siyasi moralite konusu olamayacaklarını ileri sürmüştür. Dolayı-

sıyla bürokratik güçten kaynaklanan tehdidin çözümü, bürokrasiyi sorumlu bir liderliğin emri altına almaktan geçmektedir. Bürokratların güçlerini elimine etmek veya azaltmaya çalışmak ona göre ne mümkündür ne de arzu edilir bir durumdur; bürokratlardan sorumlu liderler gibi davranmalarını beklemek de aynı derecede tehlikeli ve aldattıcıdır.

Neden bürokratlar sorumlu siyasal lider rolü oynamaya uygun değildirler? Temel olarak Weber'in düşündüğü şekliyle onların eğitimleri ve bürokrat görünüşleri Weber'in anladığı anlamda sorumlu liderliğin gerekleriyle uyum içinde değildir. Bürokratlar uzmanlık bilgilerini kullanarak kesin olarak saptanmış görev ve fonksiyonları yerine getirirler. Onların kuvvet ve meşruluk iddialarının temeli teknik uzmanlıklarına, siyasi olarak belirlenen problemlere rasyonel çözüm ve politik olarak belirlenmiş amaçlara rasyonel araçlar üretmelerine dayanır. Onların eğitilmiş olmadıkları konular problem olarak belirlenir ve siyasal olarak öncelik kazanır. Bu oldukça farklı görevler liderin sorumluluğundadır. Lider Weber'e göre bir ulusun temel siyasi hedefleri için öncü veya anahtar konumdadır. Temel değer ve amaçların belirlenmesi ve seçimi politik bir gerektir ve bundan dolayı rasyonel faaliyetlerle çözümlenmesi zordur. Bu politik gerektelerin rasyonel araçlarla çözümlenmesi onları bozar ve anlamsızlaştırır. Çünkü bürokratlar sınırlı teknik eğitime sahiptirler ve siyasi konularda eğitimleri yoktur. Bundan dolayı bürokratlar zayıf veya sorumsuz liderler olurlar. Onların bakış açıları oldukça dardır ve bir alanda derinlemesine uzmanlaşmışlardır ve düşünce şekilleri oldukça araçsal ve teknik niteliklidir.

Bürokratlarla ilgili diğer bir noksanlık ise onların düzene itaat etmek için eğitilmiş olmaları ve kendi değerlerini ihmal etmeleridir. Onlar üstlerinin vermiş oldukları emirleri sanki emirler onların değerlerine çok uygunmuş gibi bir bilinçle yerine getirirler. Bu emirler kendileri açısından yanlış olsa bile fark etmez. Onların bu uysallıkları ve düzene uygun hareket etmeleri bürokratik meşruluğun diğer özellikleriyle tamamlanır. Çünkü bürokrat hizmet ettiği üstünün emirlerine itaat etme durumundadır. Resmi değer ve yapılacak hizmetlerde nötr olmalıdır. Bürokratlar bu sorumluluklarını ne reddedebilirler ne de devredebilirler. Bu özellikler Weber'in bürokratik etik tanımlamasını oluşturur. Bürokratların amirlerine itaat edeceği varsayılır. Benzer şekilde amirlerin de liderlere itaat etmesi gerekir.

Bürokratların aksine sorumlu lider, ihtiraslı bir adamdır, nedenleri derinlemesine inceler, siyasi gündemi ve arkasındaki insanlar için mücadele eder. Bütün "güçlü liderler" de olduğu gibi sorumlu liderlerin başarısı onların iktidarı ele geçirme isteğine, kavgacı karakterine ve iyi bir demagog olmalarına bağlıdır. Oysa bürokratin başarısı onun uzmanlığına, onun itaat ve tarafsızlığına ve ihtiras (tutku) eksikliğine bağlıdır. Ayrıca memur ne demagogtur ne de amacı budur. Demagog olmaya kalkışsın da çok kötüsü olur. Bürokrat düşünce ve idealeri için kavgacı olmaz oysa lider bunlar için kavgayı göze alır. Liderler haklı olan

insanların ikna edilmesi gerektiğini bilirler. Ayrıca ikna olmamış ve farklı amaç ve nedenlere sahip olan insanlara ve farklı değerlere sahip olanlara karşı ayakta kalmak zorunda olduklarını da bilirler. Ya politikanın rekabetçi alanında başarılı bir şekilde mücadele edecekler veya bir kenara itileceklerdir. Bu bir yaşam biçimidir ve bürokratik deneyime yabancı bir kaddedir

Bürokratların sorumlu lider olamayacaklarına ilişkin bir diğer değerlendirme ise onların hareketlerinin kısa ve uzun dönemli sonuçlarına yaklaşımlarında ortaya çıkar. Bürokratlar kendilerinin başlatmadığı politikalarından dolayı sorumluluktan kolayca kurtulacaklarına inanırlar. Ayrıca onları kontrol eden ve yönlendiren gerçek bir lider olmadığı zaman kendilerinin başlattığı politikalarından dolayı sorumluluğu kabul etmeyi reddederler. Bürokratin davranışı kendilerinin ikincil düzeydeki görünüşlerini ve tarafsızlıklarını korumak için sorumluluktan kaçınma arayışıdır. Aksine sorumlu liderler Weber'in algılamasına göre hareketlerinin ve politikalarının insanlar üzerindeki muhtemel etkilerinin sorumluluğunu üstlenmek isterler. Savunmak için mücadele ettikleri değer ve amaçların tarafsız olmadığını, bu değerlerin kuvvet kullanmayı gerektirebileceğini ve bu amaçları izlemenin sonuçlarının da her zaman iyi olmayacağını bilirler. Bundan dolayı da yaptıkları eylemlerin sonuçlarına katlanmaya hazırırlar. Bu türden davranış etik olduğu kadar siyasi zorunluluktur da.

Sorumlu Liderin Karakteri

Weber'e göre iyi bir insanda başlıca üç tip bireysel özellik vardır. Bunlar "hırs (tutku), sorumluluk duygusu ve orantılılık hissidir" (Sarbia Jr, 1996: 10). Bu üç nitelik liderlik isteğini ve politik gaye (cause)'ye hizmet edebilmeyi tanımlar. İrade gücü ve zeka lider bakımından son derece önemlidir. Ancak tutku bunların başında gelir. Liderin tutkusu politik gayeye sadakat olarak belirtilebilir. Bir gayeye hizmet, bir bireyin hayatına anlam verir, değerli bir kimliğe ulaşmasını sağlar ve iyi tanımlanmış görev ve amaçlara ulaşmasını sağlar. O insanların genellikle zayıf, bozulmaya eğilimli, sorumsuz ve basit olduğuna inanır. Bu olumsuz özellikler insanlığın saygınlığını (asaletini) azaltır. Modernite bu olumsuzlukları daha da artırıcı yönde etkide bulunur. Bir gayeye veya mesleğe kendini gerçekten adanmış bir sorunun panzehiridir. Böylece birey ben ve amaç hissiyle yüklenmiş olacak, bir misyona sahip olarak, o misyon doğrultusunda ve misyondan aldığı güç ile dünyada bir takım değişiklikler yapabilecektir.

Burada belirtilen durum bir lider veya politikacı için geçerlidir. Onun mesleğine kendini adanması politik gayelerin şekil kazanmasında yardımcı olur. Siyasal amaçlar liderin siyasal değerlerini ve onun ulusunun ihtiyaçlarını algılamasını yansıtır. Bu bakımdan sorumlu bir liderlik için önemli bir tehlike iktidardaki bozulmalardan kolayca etkilenebilmesidir. Bütün insanlarda olduğu gibi lider de "boş işlere" meyilli olabilir ama, diğerlerinin aksine, o iktidar isteğiyle

doludur ve bu iktidar gücünü diğerleri üzerinde kullanır. Bu güç kullanma onun siyasi hedefleri için “kaçınılmaz bir araç” konumundadır (Sarbia Jr, 1996: 11). Ancak bu her zaman bütünüyle iyi amaçlar için söz konusu değildir. Çünkü:

İktidar gücü kaçınılmaz bir araçtır ve ona ulaşmak için çabalamak politikanın itici gücünü oluşturur. Güç ile kibirlenme kadar siyasi iktidarın anlamını bozacak başka bir şey yoktur. Bu bakımdan siyasal gücün böylesi duygulardan arınması gerekir. Ancak bu siyasi liderlerin kötülük yapmasına veya kötü amaç taşımaya engel değildir.

Gayeye bağlılık siyasi başarıyı kolaylaştırıcı yönde etki eder ama politik başarıyı tek başına garanti etmez. Liderin isteme hırsı amacına ulaşmasına yardımcı olabilir. Bu ihtimal Weber’in diğer iki nitelik üzerinde ısrarla durmasına yol açmıştır; sorumluluk hissi ve orantılılık (dengeli / mesafeli olma). Hırsan kasit bir davaya tutkuyla bağlanmak, emrine girilen tanrıya veya şeytana bağlanmaktır. Ne denli içten gelirse gelsin, salt hırs elbette yeterli değildir. Bir davaya adanmışlık duygusu, o davanın sorumluluğunu yüklenmeyi eyleme yön veren etmen haline de getirmediği, salt tutku insanı politikacı yapmaya yetmez. Politikacının belirleyici psikolojik niteliği, gerçekleri sakın bir biçimde içsel olarak düzenleme yeteneğidir. Onun için de olaylara ve insanlara karşı mesafeli olmalıdır. “Mesafeli olmamak” kendi başına, bir politikacı için ölümcül günahlardan biridir... Çünkü sorun, ılık bir tutku ile soğukkanlı bir denge ve oran duygusunun aynı kişide nasıl bir araya gelebileceğinden ibarettir. Siyaset kafayla yürütülür, ruhla ya da vücudun başka organlarıyla değil (Weber, 1996: 181-182).

Diğer yandan sorumlu lider bir davaya bağlanmanın ve her şeye karşı, özellikle kendine karşı, mesafe koymanın ölümcül düşmanı olan kendini beğenmişliği alt edebilmelidir. Kendini beğenmişlik duygusu sorumlu lidere ve gayesine zarar verebilecek önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bundan dolayı Weber politikacıların kendilerini beğenmiş olmalarını mesleklerine ihanet olarak algılamaktadır. “Ama politikacının mesleğinin yüce esprisine karşı günah işlemesi, iktidar için yaptığı mücadelenin nesnel olmaktan çıkıp salt kişisel sarhoşluğa dönüştüğü ve “dava”nın hizmetine girmekle ilgisi kalmadığı noktasında başlar. Çünkü sonuçta politika alanında yalnızca iki tür ölümcül günah vardır: Nesnellikten yoksunluk ve sorumsuzluk. Kendini beğenmişlik, kişi olarak olabildiğince öne çıkma gereksinimi, politikacıyı bu iki günahtan birini işlemeye kuvvetle iter” (Weber, 1996: 182).

Weber’in sorumlu lideri disiplinli ve dikkatli bir şekilde hareketin ötesini görebilmeli, kamusal değerler ve ulusal ihtiyaçlar konusunda geniş kapsamlı algılamaları, siyasi amacı yansıtmalıdır. Diğer değer ve ihtiyaçlar özellikle etik değerler ve ihtiyaçlar lider tarafından ihmal edilemezler. Sonuç olarak hikmeti hükümet (devletin amacı), güç politikası ve realpolitik başka şeyler söylese de ve

politikanın insanlık açısından kendine özgü bir alanının olduğu ve kendi yasalarına tabi olduğu doğru olsa bile, bu politikanın otonom bir ada olmadığını ve politik kurumların kendi etik sorumluluklarını ihmal edecekleri anlamına gelmez. Kısaca politika etik bir mahallede bir ev gibidir ve bu mahalle insani faaliyetlerin yer aldığı bütünü içindedir.

Sorumlu Lider Etiği

Weber bir yandan politikanın moral dışı bir alanının olduğunu ve etikten tamamen ayrılması gerektiğini reddetmekte, öte yandan etiği ön planda tutanların, insani bir hareket alanı olarak politikanın diğerlerinden ayrı kendine özgü yönü olduğunu unutmamalarını istemektedir. Aslında bu durum Weber'in algıladığı sorumlu lidere verdiği anlamdan kaynaklanmaktadır. Bir yanda lider, amacını etik değerler doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışmakta diğer yanda ise politikanın kendine özgü zor şartlarının dayattığı zorunluluklar ile karşılaşmaktadır. Dolayısıyla politik moralite özeldir, çünkü politika özeldir. Politik etik, doğrunun prensipleriyle politik gerçeklerin, ve politik değerlerin uzlaştırılması çabasını temsil eder.

Weber'e göre politik etik problem "rönesanstan kaynaklanan modern inançsızlıktan ziyade insan topluluklarının elinde olan ve politikadaki bütün etik problemleri belirleyen meşru şiddet araçlarından kaynaklanır" (Sabia Jr, 1996). Aslında "şiddet ile desteklenen" kaçınılmaz güç kullanımı moral bir bakış açısından politikanın "yasa"sından kaynaklanır. Sorumlu bir lider ne bu yasadan ne de sonuçlarından kaçabilir. Mevcut "yasa ve düzeni" sürdürmenin ötesinde bir tutkusu olmasa bile lider güç ve şiddete dayanmak durumundadır. Çünkü o, bu durumda bir status quo'yu korumaktadır ve mevcut iktidar ilişkileri sisteminde yer alan bütün birey ve gruplar aynı derecede hoşnut değildir. Politikada iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde veya değişmesinde bazılarının çıkarları diğerlerinin aleyhine korunur veya geliştirilir. İktidar gücünü ele geçirme mücadelesi ve diğer kavga ve sürtüşmeler ek politik "yasalar" ile kolayca düzenlenebilir.

Bu yasalar yapıldıktan sonra ne olacak? Uygun bir siyasal moralite için hangi uygulamalar yapılacak? Madem ki politika, kaçınılmaz olarak liderin iktidar için çaba ve kavgasını, diğer insanlarla rekabet ve onları domine etmeyi gerektirmektedir bu durumda lider kendi etik alanını düzenlemelidir. Weber'in önerdiği alternatif ya bütünüyle etikten veya politikadan vazgeçmektir. Weber, etikten vazgeçmeyi desteklememektedir; ahlak dışı amaçları izleyen lideri hiçbir zaman hoş karşılamaz. İkinci seçenek konusunda ise politikanın kendi cazibesi olduğunu kabul eder. Aslında politikadan çıkış moral pürite arayışı içinde olanlar için tek kaçış yoludur. Onlar "İsa peygamber gibi yaşamak" isterler. Weber bu tür insanların kendi asaletlerinin olduğunu inkar etmez. Fakat bu tür insanlar politik aktör olamazlar; onlar bu saflıktan vazgeçmezler ise politik arenada kamu yararını koruyamazlar. Kendileri ve diğerleri için ruhlarının kurtuluşunu a-

rayanlar politika kulvarında pek bişey bulamazlar. Ruhun kurtuluşunu arayan kişi, bunu siyaset bulvarında aramamalıdır. Çünkü siyasetin çok çeşitli sorunları ancak şiddetle çözülebilir. Siyaset dehası veya şeytanı hem sevgi tanrısıyla, hem de kilisenin temsil ettiği Hıristiyanlık tanrısıyla özde çelişkilidir. Bu çelişki her an çözümsüz bir çatışmaya yol açabilir. Problem politikacıların veya liderlerin ruhun kurtarılması işine girmemeleri değildir. Problem kıymetli siyasal hedeflerin korunmasıdır ve bu tek başına dua ederek gerçekleşmez. Siyasal liderler düzenli olarak devlet aracına kumanda ederek icraat yaparlar ve zor kullanma burada öncelikli bir yer işgal eder.

O halde politik moralite ne tür bir gereksinime ihtiyaç göstermektedir? Böyle bir durumda lider kötü bir iş yapmanın zorunlu olduğunu anlar ama bu kötülüğü minimize etmenin yollarını araştırır. Bu muhteviyat içinde Weber'in meşhur "zorunluluğun etiği" veya "nihai amaçlar" ve "sorumluluk etiği" arasındaki farklılık anlaşılabilir. Siyasi bir görevdeyken zorunluluğun etiğini uygulamaya çalışanlar yaptıkları kötülükleri azaltmayacaklar, sorumluluk etiğinin gereklerini uygulayacaklardır.

Şiddet araçları kullanarak ve sorumluluk ahlakına bağlı kalınarak yapılan siyasal eylem yoluyla ulaşılmak istenen her şey "ruhun kurtuluşuna" zarar verir. Ama zorunluluk ahlakına dayanılarak inançlar savaşı içinde mutlak iyilik aranırsa, amaçlar zarar görür ve kuşaklar boyu gözden düşer, çünkü ortada sonuçlar için sorumluluk yoktur ve işe karışan iki şeytani güç aktör için karanlıktır. Ayrıca Weber insanlara zorunluluk ahlakına göre mi yoksa sorumluluk ahlakına göre mi hareket etmesi gerektiği söylenemez düşüncesindedir.

Weber zorunluluk etiği kavramını iki farklı şekilde kullanmaktadır. Bazen "şartsız ve şüphesiz" moral prensipler anlamında Kantian etiğe uygun bir anlamda kullanmaktadır. Bazen de, "nihai amaçların" "pür (saf)" etiği anlamında kullanmaktadır. Bu anlamda etik ise "nihai iyinin" varlığında hiçbir fedakarlığın önemli olmadığı anlamına gelmektedir. Bu tür bir zorunluluk veya davranış tarzı tipik olarak radikal veya devrimci bir tarz olarak değerlendirilebilir.

Bu iki etik anlayışının ortak yönü ise Weber'in sık sık işaret ettiği gibi davranışların sonuçlarını önemsiz görmeleridir. Her ikisi de, sorumsuz; etik bir söylemle, "sorumluluk etiğini" izlemezler. Sorumluluk etiği birinin hareketinin görülebilir sonuçlarını dikkate almayı ve onlar bakımından sorumluluğu kabul etmeyi gerektirir. Dikkat edilirse zorunluluk etiği ile sorumluluk etiğinin ortak yönü, farklı nedenler için sonuçları ihmal etmesidir. Bir durumda, kişinin moral açısından yapacağı bir görev olmadığı zaman ki bu durumlarda şartsız prensiplere itaat edilmelidir, tahmin edilebilir sonuçlar ihmal edilir. Başka bir durumda ise, nihai iyinin korunmasını etkilemediği müddetçe tahmin edilebilir sonuçlar ihmal edilebilir. Çünkü bu iyinin korunması kişi için oldukça önemli, öncelikli, kesin ve vazgeçilmez bir görevdir.

Varsayalım ki birileri şartsız moral prensipleri koşulsuz izlesinler. Onların davranışı potansiyel bir felaket olabilir. Örneğin Weber'in işaret ettiği barışçıl kişiyi ele alalım. Yalan söyleyemeyen kişi de olabilir. Herhangi bir şiddet veya olay olmadığı durumlarda barışçıl kişilerin hakimiyet kurma ve savaş çağrıları, onların iyi amaçlarına kesinlikle uymaz. Sorumlu bir lider, moral ve politik bakımdan genellikle kötülüğe karşı koymak gerektiğini bilir. Bunu da kötülüğü önlemek ve savaş ihtimalini azaltmak için yapar. Böylece dürüstlük ve doğruluğa bağlı kalırlar. Elbetteki bu etik ideallere genel olarak saygı duyulması gerekir, ama politikada bazen bu etik kurallara uygun davranmak gerçekten ziyade yalan söylemeyi öne çıkarır.

Şartsız moral prensipleri izleyen insanlar için en tutarlı yol Weber'e göre politikadan çekilmektir. Şartsız prensipler politikada iyi bir rol oynayamazlar çünkü politika öyle bir alandır ki orada kurallar ebediyen değişir ve orada iyi şeyleri geliştirmek için kötü şeyler yapmak gerekebilir. Özellikle politikada iyi şeyler güç ve şiddet ile korunur. Bu bazen istenmeyerek, bazen de görülebilir yan etkiler yoluyla olabilir. "Kim ki bunu göremiyorsa" Weber'e göre "o gerçekten de politikada daha çok yenedir".

Bu düşünceler, gerçek sorumlu lideri sorumluluk etiğini benimsemeye yönlendirir. Bu tür bir lider siyasi amacını gerçekleştirirken kullanacağı araca çok dikkat edecektir. Ayrıca politik faaliyet ve siyasarın ikincil etkilerine de dikkat edecektir. Sorumlu lider bu gelişimleri izleyecek, göstermelik bir ahlaki davranış sergileyip haklılık iddiasında bulunmayacak fakat gerçekten hareketlerinde moral maliyetleri minimize edecek ve maliyeti gerçekten çok fazlaysa amaçlar bakımından ancak zorunlu ayarlamaları yapacak ve ihtimalleri ona göre ayarlayacaktır.

Fakat ne kadar yüksek gerçekten de yüksek bir maliyettir? Weber'in bakış açısına göre bazı maliyetler her zaman ödenir. Bunun en yaygın olanı, güç kullanmadır ve ayrıca lidere maliyetlerin ne zaman çok yüksek olduğunu söyleyecek bir klavuz veya açık bir kural yoktur. Sorumlu bir lider sadece bir amaca sahip olmamalıdır, aynı zamanda tutkuyla ona adanmalı, onun büyük değerine ve doğruluğuna kendini ikna etmelidir. Bu bakımdan zorunluluk etiği ve sorumluluk etiğini bütünleştirebilmelidir. Onlar birbirine zıt değil, aslında birbirini tamamlayıcı ekler gibidir. Amacının önemine ve değerine inanmış bir lider bu amacı için ve bundan dolayı kötü şeylerin yapılmasına müsaade edebilir. Elbette bütün sonuçlarını da kendisi ve diğerleri bakımından dikkate alacaktır.

Bununla birlikte lider sorumludur; amacı (reason) kutsal savaş haline getirmemeli ve onun sonuçlarını dünyada en değerli sonuç olarak görmemelidir. Bazen maliyet yüksek ise amaç için her şeyi yapmaktan vazgeçebilmelidir. Ancak burada önemli olan ufak tefek konular için amaçlardan vazgeçilmemelidir. Mo-

ral bir bilinçle oluşturulan politik pozisyonlar sonucunda moral maliyetlerin ortaya çıkacağı da düşünülmelidir.

Weber, ahlaki nedenlere dayanan bütün davranışların birbiriyle bağdaşmaz ve zıt olan “zorunluluk ahlakı” ve “sorumluluk ahlakı”ndan kaynaklandığını ileri sürer. Ancak hemen ardından: “Bu demek değildir ki zorunluluk ahlakı sorumsuzlukla özdeşdir ya da sorumluluk ahlakı ilkesiz oportünizmle aynı şeydir. Elbette kimse böyle bir şey söyleyemez. Ancak bu iki ahlaktan kaynaklanan davranışlar arasında dağlar kadar fark vardır. Zorunluluk ahlakına (mutlak erekler) göre, dinsel terimlerle ‘Hıristiyan doğru hareket eder ve sonuçları Tanrı’ya bırakır’. Sorumluluk ahlakına göre ise, kişi, eylemlerinin önceden kestirilebilir sonuçlarının hesabını vermek zorundadır”. Ancak sorun bu kadar basit değildir. “Dünya’daki hiçbir ahlak sistemi, ahlaki bakımdan iyi bir amacın, ahlaki bakımdan tehlikeli araç ve sonuçları ne zaman ve ne dereceye kadar haklı çıkarabileceğine yanıt veremez” (Weber, 1996: 188-189). Zorunluluk ahlakı, amaçların araçları haklı kılması konusunda iflas etmekten kurtulamaz. Zorunluluk ahlakına bağlanmış olanlar dünyanın ahlaki irrasyonelliği karşısında duramazlar. Sorun burada çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İnsan sonucun araçları haklı çıkardığı ilkesine en ufak bir ödün verdi mi, hangi sonucun hangi araçları haklı çıkardığına ahlaki olarak karar vermeye olanak kalmaz. Bunun için politikaya karışmak veya meslek olarak siyasete girmek isteyenler bu paradoksları anlamak zorundadırlar (Weber, 1996: 195).

Ancak belirtmek gerekir ki, Weber’in sorumlu yöneticisi siyasi faaliyet yaparken politikanın doğası gereği bazı paradokslarla karşılaşabilmektedir. Weber, dünyadaki “irrasyonelitenin inkar etmenin” anlamsız olduğunu iyi ve kökünün sadece birbirine bağlı olmadığını aynı zamanda onların iç içe geçtiğini kabul etmek gerektiğini söylemektedir (Sabia Jr, 1996).

BENZERLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Machiavelli ve Weber’in siyasal ahlak konusundaki görüşleri birbirlerine benzerlik gösterirler. Ancak her konuda benzer düşüncülerini söylemek çok gerçekçi olmayacaktır. Yaşadıkları çağların birbirinden farklı olması ve içinde buldukları ortamların değişik olması nedeniyle bu durum olağan karşılanabilir. Asıl ilginç olan taraf ise farklılıktan öte aralarındaki siyasetçilerin etik konularını bakımından yaklaşım benzerlikleridir.

Gerek Machiavelli gerekse Weber hiçbir zaman ahlak dışı bir hareketi norm olarak görmemişlerdir. Ancak, her ikisi de zamana uyumlu davranma konusunda siyasetçilerin hassas olması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Elbette etik ilkelere genel olarak uyulması gerekir, ama politikada bazen etik kurallara uygun davranmak gerçekten ziyade yalan söylemeyi gerektirebilir. Şartsız ve şüphesiz ahlaki ilkelere uygun davranan lider politikada başarılı olamaz. Çünkü politika öyle bir alandır ki, orada kurallar ebediyen değişir ve bazen iyi şeyleri geliştir-

mek için kötü şeyler yapılabilir. Aynı algılama Machiavelli açısından da geçerlidir. Ona göre hiçbir siyasi durum kalıcı ve ebedi de değildir. Siyasi oluşumlar ve yapılanmalar her zaman değişebilir. Genel kural olarak yöneticilerin dürüst, merhametli ve sözüne güvenilir olmaları gerekir. Ancak bu yaklaşım yöneticilerin her zaman dürüst davranmaları gerekir şeklinde algılanmamalıdır. Bundan daha çok yöneticilerin, ahlaki davranmaları mümkün olduğu zamanlarda ahlaka uygun davranmaları gerekir şeklinde anlaşılmalıdır.

Her ikisi de yöneticilerin bazı durumlarda ahlaki sınırların dışına çıkabileceğini kabul eder. Ancak bu durumlar oldukça sınırlı durumlardır ve her zaman geçerli değildir. Aslında Machiavelli'nin desteklediği davranış tarzı günümüzdeki "olağanüstü hal yetkileri"ne benzeyen yetkililerdir ve bütün modern anayasalarda devlet yöneticilerine bu türden yetkiler tanınmıştır. Weber'in zor kullanma tekeli olarak algıladığı yetki de bu paralele düşünülmelidir. Yoksa devlet yöneticilerinin her durumda bu yetkileri kullanacakları anlamına gelmez.

Machiavelli'nin ahlaka yaklaşımı kamu ve özel ahlak ayrımı olarak ele alınabilir. Siyasetçilerin özel yaşamlarında mutlak ahlaki izlemelerinde bir sakınca yoktur. Ancak bu onların başka rollerinin olmadığı anlamına gelmez. Weber bu açıdan daha kapsamlı analizlere girmiştir ve kişilerin çok sayıda ahlaki değerler etkisi altında olabileceğini ileri sürmüştür. Ancak gerek Machiavelli gerekse Weber bu ahlaki değerlerin birbirlerine öncelikleri olmadığını kabul etmektedirler. Yine her ikisi de mevcut ahlak anlayışı arasında bir uzlaşmazlık meydana geldiğinde zorunlu durumlarda siyasetçilerin kamusal ahlaki tercih etmeleri gerektiğine inanmaktadır. Yoğun muhalefet, rakiplerin dürüst olmayan mücadele yöntemleri ve problemlerle dolu bir ortamda siyasetçilerin sadece mutlak ahlaka uygun hareket etmeleri yeterli değildir. Oysa Kantian ahlaka göre lider ahlakın gereklerini her zaman mutlaka yapmalıdır.

Bilinenin aksine Machiavelli'nin ahlak yaklaşımında amaçların araçları haklı kıldığı şeklinde bir anlayış yoktur. Ancak, amaçların araçları zorunlu olarak dikte ettiği bir durumda iyi insan/siyasetçi veya kötü insan ayrımı yapmak da anlamlı değildir. İyi siyasetçi halkının ve ülkesinin refahını artırabilen yöneticidir. Bunu sağlayamayan yönetici etik bakımdan eleştirilmektedir. Benzer yaklaşım esasında Weber'de de görülebilir. Özellikle "meslek olarak siyaset" yazılarında bürokratların neden iyi siyasetçi olamayacaklarını vurgularken halkının refah ve mutluluğunu sağlayabilmek için siyasetçilerin hangi özelliklere sahip olması üzerinde ısrarla durmasının nedeni budur. Bürokratlar düşünce ve kanaatleri için kavga etmezler. Oysa sorumlu liderler politikanın rekabetçi ortamında ayakta kalabilmek için mücadele ederler. Weber, sonucun araçları haklı çıkardığı ilkesine kesinlikle taviz verilmemesi gerektiğini ileri sürer. Hangi sonucun hangi araçları haklı çıkaracağına ahlaki olarak karar vermek mümkün değildir. Bunun için liderlerin bazen ahlaki paradoksları algılamaları gerektiği üzerinde ısrarla durur. Çünkü bu paradokslar politikanın doğasından kaynaklanır.

Şiddet ve hileye başvurmayı her iki düşünür de belli/sınırlı bir ortamda kabul etmektedir. Ahlaken iyi bir şey yapmanın önündeki engelleri başka türlü kaldırma imkanı yok ise ancak bu durumda siyasetçiler şiddet ve hileye başvurabilirler. Ancak bu tür bir davranışın arkasında kesinlikle bireysel/kişisel bir çıkar olmamalıdır. Weber “şiddet ile desteklenen meşru güç kullanımını” politikanın doğası gereği olduğunu ileri sürer. Çünkü siyasetçiler aynı zamanda mevcut statükoyu koruma durumundadırlar. Mevcut iktidar ilişkilerinin sürdürülmesi durumunda bile bazılarının çıkarları diğerlerinin aleyhine korunmaktadır. Bu nedenle bile siyasetçiler zor kullanma ve şiddete başvurma durumunda kalabilirler.

Ülkesi ve halkının mutluluğu için siyasetçilerin gerekirse dinden bile çıkılabileceği konusunda her iki düşünür de aynı fikirdedir. Ancak belirtmek gerekir ki siyasetçilerin genel olarak ahlaka uygun davranışları, her iki düşünür tarafından tavsiye edilmektedir.

Her iki düşünür de toplumdaki çıkar mücadeleleriyle kendileri arasında mesafe koyulması gerektiğine inanırlar. Hatta Weber bu noktada biraz daha ileri gider ve siyasetçilerin kendilerine karşı bile mesafeli olması gerektiğini söyler. Mesafeli olmamak bir siyasetçi için ölümcül günahlardan biridir. Siyasetçilerin belli gruplara yakınlık duyması diğer gruplarla aralarına mesafe koymaları kamusal sorumluluklarına uygun değildir. Esasında siyasetçilerin belli grupların lehinde hareket etmeleri genel olarak siyasi ahlaka da uygun değildir. Bir tarafın açıkça tercih edilmesi ülkedeki diğer kesimlerin üzerinde son derece olumsuz etki yapar ve siyasetçilere olan güveni zedeler.

SONUÇ

Gerek Machiavelli gerekse Weber siyasetçilerin tek bir ahlaki rollerinin olmadığını, siyasetin doğasından kaynaklanan çok sayıda rollerinin olduğunu ve bundan dolayı belirli bir ahlaki geleneğe bağlı kalmalarının sakıncalı olabileceğini kavramışlardır. Çünkü gerek teleolojik gerekse deontolojik ahlaka sıkı sıkıya uymak siyasetçi ve halk bakımından tehlikeli sonuçlar doğurur. Machiavelli (1469-1527) ve Weber (1884-1920) arasında yaklaşık 4 yüzyıllık bir zaman farklılığı olmasına rağmen siyasal etiğe yaklaşımları bakımından aralarında önemli bir farklılığın olmaması ve görüşlerinin günümüzde de nispeten geçerliliğini koruması dikkat çekicidir.

Siyasi liderler sadece teleolojik ahlaka uygun hareket ederlerse beceriksizlikleri ve başarısızlıklarının suçunu iyi niyetli olmaya bağlayabilirler. Hatta biraz daha ileri gidip Amerika'nın Irak'a demokrasi getirmek ve bu ülkeyi silahlılandırmak gibi iyi bir amaçla bu ülkeye yapılacak askeri bir müdahaleyi haklı göstermeye bile çalışabilirler. Weber burada son derece yerinde bir uyarıyla "... sonuçların araçları haklı çıkardığı ilkesine en ufak bir ödün verildiğinde, hangi sonucun hangi araçları haklı çıkardığına ahlaki olarak karar vermeye olanak

kalmaz” demektedir. Sonuç Irak’a demokrasi getirmek bile olsa bu amaç için kullanılacak aracın (savaş) niteliği önem taşır. Başka türlü müdahale etme imkanı var mıdır veya bu sonuç başka hangi yollardan elde edilir onun üzerinde iyice düşünülmelidir. Şiddete başvurma en son seçenek olarak düşünülmelidir ve sadece ulusal çıkarlar veya ülkenin bütünlüğü tehlikeye girdiğinde başvurulmalıdır. Sonuçların iyi olması bu sonuca ulaşmak için her aracı kullanabilirsın anlamına gelmez. Aksi takdirde kullanılacak araçları ahlaki olarak değerlendirme imkanı ortadan kalkmaktadır.

Benzer şekilde bütünüyle deontolojik ahlaka uygun davranmak ve her şartta mutlak ahlakın gereklerini yapmak da tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarır. Örneğin her zaman doğruyu söylemek bir ülkenin çıkarlarını korumakla görevli siyasetçi bakımından doğru bir davranış değildir. Bazen ülkenin çıkarları yalan söylememek için siyasetçileri susmak veya yorum yapmamak zorunda bıraktığında ortaya çıkacak dedikodu ve misinformasyon daha tehlikeli durumlara yol açabilir. Belirtilen bu durum Türk siyasi hayatında Bülent Ecevit ile Abdullah Gül’ün başbakanlıklarında gösterdikleri tavra uygundur. Ancak, sonuçları itibariyle bir takım söylentilerin yaygınlaştığını kabul etmek gerekir. Bu ve benzeri birçok önemli fonksiyonlarından dolayı siyasetçilerin belirli etik kurallara sıkı sıkıya bağlılıkları ülkelerinin ve vatandaşlarının çıkarlarını korumada onları sınırlayıcı yönde etki edebilir. Çünkü politikacıların ülkelerin kaderlerine etkileme gibi önemli sorumlulukları ve yetkileri vardır. Bundan dolayı ülke çıkarları ile bu iki etik anlayışı dengelemek ve politikacılara belirli/sınırlı serbestlik tanımak daha gerçekçi olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anglo, S. (1960), *Machiavelli: A Dissection*, The Camelot Press, London.
- Beetham, D. (1974), *Max Weber and the Theory of Modern Politics*, George Allen and Unwin Ltd. London.
- Beetham, D., (1988), “Max Weber’s Liberalism for Nietzschean World”, *American Political Science Review*, 82, ss.31-50.
- Chandler, R.C (1994), “Deontological Dimensions of Administrative Ethics”, *Handbook of Administrative Ethics*, (Ed.) Terry L. Cooper, Marcel Dekker, New York.
- Harris, P. (2001), “Commentary-Machiavelli, Political Marketing and Reinventing Government”, *European Journal of Marketing*, MCB University Press, Volume:35, Number: 9/10.
- Machiavelli N. (1973), *The Prince*, trans. George Bull, Penguin Books, New York.
- Machiavelli, N. (1983), *Discourses*, Penguin, London.
- Machiavelli, N. (1992), *The Prince*, Everyman, London.

- Oktaç, C. (1998), "Machiavelli'nin Hükümdarı'nda Siyasetin Tabiatı ve Yasalar", *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyum Kitabı*, Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası ve Sakarya Üniv. İİBF.ss. 481-485.
- Sabia Jr, D.R. (1996), "Weber's Political Ethics and Problem of Dirty Hands", *Journal of Management History*, Volum:2, No.1, pp. 6-20.
- Tataroğlu, M. (2002), "Kalkınma Sürecindeki Toplumlarda Politikacının Ahlaki Çıkarmazı", *Amme İdaresi Dergisi*, 35(3), Eylül.
- Volin, S. (1960), *Politics and Vision*, Little, Brown Co. Boston, MA.
- Weber, M. (1996), "Meslek Olarak Siyaset", *Sosyoloji Yazıları*, Çev. Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Weber, M. (1958), "Politics as a Vocation", Gerth, H.H., Mills, C.W., *From Max Weber*, Oxford University Press, New York.
- Wood, N. (1965), *Introduction in Niccolo Machiavelli, The Art of War*, De Capo Press, New York.